

"עד אשר אמצא מקום במשכנות לאביר יעקב"

רבי שמעון שקופ זצ"ל וכהונת ראש ישיבת 'מרכז הרב' -
מסורות ועובדות*

הקדמה

ייסוד ישיבת 'מרכז הרב'
נסיונות ראשונים של הרב שקופ לעלות לארץ
התפתחות ישיבת 'מרכז הרב'
נסיונות נוספים של הרב שקופ
דחיית הבקשה
נסיונות אחרונים

הקדמה

הגאון הרב שמעון יהודה הכהן שקופ נולד בליטא לפני מאה וחמישים שנה, בשנת תר"כ. למד בישיבות מיר וולוז'ין, ונחשב אחד מתלמידיו המובהקים של הגר"ח סולובייצ'יק. כיהן כמעט שישים שנה כר"מ וכראש ישיבה: תחילה בישיבות טלז, אח"כ במלטש ובבריינסק (בהן כיהן גם כרב ואב"ד), ומשנת התר"פ עמד בראשות ישיבת גרודנה, בה התפרסם כאחד מגדולי ראשי הישיבות בדורו. העמיד תלמידים הרבה ויצר סגנון מקורי בדרך הלימוד, שבא לידי ביטוי בספריו 'שערי ישר' ו'חדושי רבי שמעון יהודה הכהן'.

בחוגי ישיבת 'מרכז הרב' מקובלת הדעה כי רבי שמעון שקופ הוזמן ע"י הראי"ה קוק לשמש כראש ישיבת 'מרכז הרב', והדבר לא התממש מסיבות צדדיות בלבד. כך כותב הרב יצחק שילת:

את ההזדמנות הגדולה שלה החמיצה 'מרכז הרב' כאשר גדול הר"מים בעולם התורה של הימים ההם, הגאון האדיר ר' שמעון שקאפ זצ"ל בעל שערי יושר, רצה לעזוב את אירופה ונתבקש על ידי הרב [קוק] לבוא ולשמש כר"מ בישיבה. הוא שקל את הדבר בחיוב, וכמעט שהעניין התממש, אלא שבסופו של דבר חזר בו מכוונתו לעזוב את ליטא¹.

* חובה נעימה לי להודות לידידי ורעי איתם הנקין על עזרתו הרבה בהכנת מאמר זה ועריכתו. המאמר מופיע בין יום הזיכרון ה-75 של הראי"ה קוק ויום הזיכרון ה-69 של ר"ש שקופ. תנצב"ה.

1 "המהפכה ה'מרכזית'", בתוך: 'נקודה' מס' 181, חשוון תשנ"ה, עמ' 21.

תיאור אופייני זה, המשקף את התודעה הרווחת ב'מרכז הרב', מבוסס על דבריו של הרב משה צבי נריה, שבעקבותיו הלכו כל כותבי קורות ישיבת 'מרכז הרב'² וכן כותבי קורותיו של הרב שקופ³:

בראשית יסוד ישיבתו הגדולה, הישיבה המרכזית "מרכז הרב" בירושלים, עלתה במחשבתו של הרב להביא את הגאון ר' שמעון שקופ ז"ל, לעמוד בראש הישיבה, אלא שתנאי הקיום הקשים של הישיבה בתקופת חבלי לידתה לא אפשרו את הדבר⁴.

במקומות אחרים לא הזכיר הרב נריה את השערת המצב הכלכלי, ולאחר שתיאר את הזמנתו של הרב שקופ, הסביר בצורה סתמית:

פנה (הראי"ה) אל אחד-מיוחד מגדולי ראשי הישיבות, הגאון ר' שמעון שקופ ז"ל, והציע לו לשמש כראש הישיבה, וכשלא אסתייעא מילתא, הזמין את "הרב מטברג" הגאון ר' אברהם אהרן בורשטיין ז"ל...⁵ ונתן עיניו בראש הישיבה המובהק הגאון ר' שמעון שקופ ז"ל... אולם משום מה לא יצא הדבר לפועל, ואז עלה לארץ הגאון המופלא ר' אברהם אהרן בורשטיין...⁶

כפי שנפרט להלן, מהלך הדברים באשר להזמנת הרב שקופ לכהן כראש ישיבת 'מרכז הרב' שונה בתכלית: הוא אכן ביקש לכהן כראש ישיבת 'מרכז הרב', אך הישיבה ומייסדה דחו את בקשתו:

ייסוד ישיבת 'מרכז הרב'

תולדות ישיבת 'מרכז הרב' מתחילות באמצע תרע"ח, אז החל הראי"ה, לקראת חזרתו מלונדון ארצה, לתכנן הקמת 'ישיבה מרכזית עולמית' כחלק מהחזון של 'דגל

- 2 'מלאכים כבני אדם', ש' רז, ירושלים תשנ"ד, עמ' 339; י' רודיק, 'חיים של יצירה', ירושלים תשנ"ח, עמ' 304; 'צבי קודש', הרב ש' אבינר, בית אל תשס"ה, עמ' 161; 'בדרך התורה הגואלת', הרב ח"א שורץ, בית אל תשס"ו, עמ' קיח.
- 3 'תורה יבקשו מפיהו', ח"ש רוזנטל, ירושלים תשס"ו, עמ' 288.
- 4 'ליקוטי הראי"ה' ח"ב, כפר הרא"ה תשנ"א, עמ' 161. וכן 'מועדי הראי"ה', ירושלים תש"ס, עמ' תקפג. הרב נריה ציין שהיכרותם של הראי"ה והרב שקופ החלה עוד בהיותם נערים, כפי שכתב לו הרב שקופ לאחר פטירת הראי"ה: '...להודיע לרבים את תולדתו של האיש המורם מעם, הגאון ראי"ה זצ"ל... שבתי בסמארגון היתה רק מעט, כתשעה ירחים בערך, ובזכרוני שמור רק שידעתי אז שבחור מצוין מקורלאנד בחר לשבתו שמה" (שיחות הראי"ה, ת"א תשל"ט, עמ' פ; בעמ' פב הובא תצלום המכתב). קורלאנד הוא חבל הארץ בו היתה גרייבה, עיירת הולדתו של הראי"ה.
- 5 'חיי הראי"ה', ת"א תשמ"ג, עמ' שפו.
- 6 'מועדי הראי"ה', ירושלים תש"ס, עמ' שנה-שנו בהערה.

ירושלים⁷; הוא עירב בכך במיוחד את הרב יעקב משה חרל"פ⁸. בכסלו תרע"ט פרסם הרב חרל"פ את הרעיון בארץ ישראל⁹, ואט-אט החלו הדברים לעבור למישור המעשי¹⁰. בשלהי חורף תר"פ נוסד גרעין אברכים קטן שהתכנס מדי יום אחר הצהריים בבית הראי"ה, וביניהם הרב יצחק אריאלי¹¹; בכסלו תרפ"א כתב על כך

- 7 ראה הפרוגרמה ב'אגרות הראי"ה' ח"ג, ירושלים תשכ"ה, עמ' קעט סעיפים יא-יח. ראה גם עמ' ר-רא ועוד. את עצם רעיון הקמת ישיבה מרכזית הגה הראי"ה כבר בחורף תרס"ח (במכתבו ל'מזרחי' - 'אגרות הראי"ה' ח"א עמ' קיח. ראה ריכוז שאר האזכורים מתוך 'אגרות הראי"ה' בספרו של יהושע בארי, 'אוהב ישראל בקדושה', ת"א תשמ"ט, חלק א עמ' 88-92 - הגם שנתערבבה שם גם התוכנית להקים ישיבה קטנה ביפו), ובסיון תרע"ב אף גיבש אותו על הכתב והחל לגייס כספים (ראה 'אגרות הראי"ה' ח"ב עמ' פה-פח), אך הדבר לא התקדם מעבר לכך; בנוסף, באותן שנים דובר רק על "ישיבה מרכזית לשוב החדש", וטרם נהגה רעיון ה"ישיבה המרכזית העולמית".
- 8 בכ"ד ניסן תרע"ח דיווח הרב חרל"פ לראי"ה שהתייעץ עם אחיו של הראי"ה ועם ד"ר בנימין מנשה לוי, ו"נועצנו יחד לערוך מכתב אודות יצירת ישיבה מפוארה ממאה אברכים ובחורים... שתתנהל ותעמוד תחת השפעתו הק' של מרן" (הד הרים, מהדורה מחודשת, אלון מורה תשנ"ה, עמ' עט). במכתב נוסף מכ"ט תמוז כתב הרב חרל"פ, שלדעתו יש לייסד תחילה ישיבה מחוץ לירושלים בה ילמדו התלמידים כמה שנים, ורק אחר כך יעברו לישיבה שתיוסד מאוחר יותר בירושלים, שכן "לעת עתה לפי הכרתי עדיין מוקדם הוא הזמן להיות פעה"ק, כי ליסד ישיבה כזו על יסוד בלתי איתן והסכמה בלתי הדדית פעה"ק לא תוכל לפרוח" (שם עמ' פו-פז).
- 9 ראה מכתבו לראי"ה מכ"א כסלו תרע"ט: "...כתבתי במכתב גלוי שהוצאתי לאור, אל מגמת פני האידאל של מע"כ מרן שליט"א להשתדל בכל עוז לייסד ישיבה עולמית בעיר קדשנו" (הד הרים עמ' פח-פט). בהמשך המכתב הציע שהראי"ה יעבור באירופה בדרכו ארצה ויאסוף "לכה"פ כשש מאות צעירים" בהם תתייסד הישיבה (רעיון עליו חזר גם במכתב מי"א שבט - שם עמ' צ); על כך הגיב הראי"ה, במכתב לבנו הרצי"ה מכ"ז טבת: "השמעת כח מדמה נשגב כזה, והיכן אפשר לקחת כעת אפילו מאה מוכשרים כהוגן, ואיך אפשר לארגנם להספיק צרכיהם..." ('אגרות הראי"ה' ח"ג עמ' רמד). כרוזו של הרב חרל"פ עורר הדים, כפי שהתבטא במכתבים לראי"ה: בז' טבת כתב לו הרב משה קלירס: "שמחת לבבי כי ראיתי במכתב גלוי שהדפיס... הר' יעקב משה חרל"פ שליט"א בדבר מרכז רוחני בעיר עוז לנו ירושלים... ושם הזכיר כי כת"ר כבר הכין חומר רב לתכלית הבנין הקדוש הזה" ('אגרות הראי"ה', ירושלים תש"ן, עמ' קמד-קמה); בי"ג טבת כתב לו הרב צבי פסח פרנק: "שמחתי מאוד לראות בקובץ 'המכריז' שדעתו הרמה ליסד ישיבה גדולה בפעה"ק..." ('אגרות הראי"ה' ח"ג עמ' שו). ראה גם מכתב הרב 'הנזיר' לרצי"ה, בבאזל ער"ח אלול תר"פ, בפתחו הודה על קבלת הכרוז (דודי לצבי, ירושלים תשל"ה, עמ' סד).
- 10 בכסלו תר"פ כתב הראי"ה: "מה שעומד על הפרק כעת הוא עניין הישיבה המרכזית המוכרחת להתייסד עכשיו בירושלים", והדגיש שצריך להתחיל בבניין ובמימון, ורק אחר כך לגבש תכנית לימודים ('אגרות הראי"ה' ח"ד, ירושלים תשמ"ד, עמ' כא; ראה גם עמ' צג).
- 11 ח' ליפשיץ, 'שבחי הראי"ה', ירושלים תשנ"ה, עמ' קמז-קמח, מפי הרב חיים זבולון חרל"פ; הוא מתארך זאת לז' טבת, אולם השווה מכתבו של הרב יצחק לוי לראי"ה, שנכתב בכ"ו אדר: "נתכבד[תין] לבשרו כי חפץ הצליח והנה נתכוננה חבורה..." ('בשדה הראי"ה', ירושלים

הראי"ה ש"התחילו איזה מצעירי הישיבות לבוא לשיעור שאני אומר, בערך פֶּבֶרואר¹²,
ובליל כ' טבת נשא בפני לימודי הגרעין - "חכמי מרכז הרב" - את 'הרצאת הרב'
המפורסמת, העוסקת בין השאר בחזון הישיבה¹³. באותה שנה החל בנו הרצי"ה
לשתף ברעיון רבנים מחוץ לארץ¹⁴, ובתחילת תרפ"ב הגיש הרב דוד כהן ('הנזיר')
לראי"ה תוכנית לימודים מסודרת בישיבה שתוקם¹⁵; בסוף שנה זו פרסם הראי"ה
קריאה נוספת "לייסוד הישיבה המרכזית העולמית בירושלים"¹⁶. בכ"ה אייר תרפ"ג
פירסם הרב יצחק לוי מאמר בשם "לרעיון הישיבה המרכזית בירושלים"¹⁷, וכעבור

תשמ"ז, עמ' 353). ייתכן שנפלה ט"ס בדברי הרח"ז חרל"פ, והכוונה לג' טבת - תאריך שאכן
אביו כתב בו מסמך העוסק בהתייסדות המרכז (ראה רודיק עמ' 65).

12 'אגרות הראי"ה' ח"ד עמ' פה, ודברים דומים התפרסמו באותו חודש בירחון 'שערי ציון'
(ראה 'בשדה הראי"ה' עמ' 354). על שני מקורות אלו הסתמך רודיק (עמ' 64), בקבלו את
הדעה הנפוצה המתארכת את ראשית הקמת הישיבה לשנת תרפ"א; לדעתנו אין בסיס
לתארוך זה - הרי הגרעין הנ"ל נוסד כבר בשנה הקודמת - ויש אפוא לתאריך זאת לחורף
תר"פ (הקמת הגרעין) או קיץ תרפ"ג (ייסוד הישיבה).

13 נדפסה לראשונה בתרפ"א, ושוב בירושלים תשל"ג יחד עם 'אורות התורה'. גרעין זה, שנועד
להוות בסיס ל'ישיבה המרכזית העולמית', נקרא כאמור 'מרכז הרב', כדברי הראי"ה עצמו:
"יסדנו בתחילה בתור התחלה זעירה את מרכזנו, הנקרא בשם 'מרכז הרב', כדי שיהיה
גרעין לאותה הצמיחה הגדולה של יסוד הישיבה המרכזית" ('אגרות הראי"ה' ח"ד עמ' רלא),
"הישיבה המרכזית העולמית לישראל בירושלים שהיא הולכת ומתפתחת ב"ה מתוך מרכזו
המקודש הידוע בשם מרכז הרב" (שם עמ' רלג). למעשה, כמו רוב פרטי החזון 'דגל
ירושלים', גם התוכנית להקמת "ישיבה מרכזית עולמית" לא יצאה אל הפועל (רודיק עמ'
132 מביא מסמך שניסחו כמה מותיקי תלמידי הישיבה בחורף תרצ"א, ובו נאמר ברורות:
"אותן המטרות של רבינו שליט"א שתלה בקיום ישיבתנו הקדושה, כל הנעלה והנשגב אשר
מכילות בקרבן המילים 'ישיבה מרכזית עולמית', לא באו לידי מילוי והגשמה", ושמו של
המוסד עד ימינו נשאר "ישיבת מרכז הרב" (וכך ברוב הפרסומים הרשמיים, בליווי
כותרת-המשנה "הישיבה המרכזית" או "יסוד הישיבה המרכזית העולמית". רק במקצת
הפרסומים לאורך השנים הופיע לבדו השם "הישיבה המרכזית העולמית").

14 ראה המכתב שקיבל מהרב יוסף יהודה ליב בלוד מטלז, מט"ו אדר א' תרפ"א ('אגרות
הראי"ה' ח"ג, ירושלים תשכ"ה, נספחות עמ' שז). במכתב זה מתייחס הרב בלוד לרעיון
הקמת הישיבה העולמית: "...נחוץ לזה אנשים מסוגלים גדולים ומצוינים בתורה חכמה
ויראה אבל לא אלמן ישראל, אם נחפש אולי נמצא עוד, ורק להיזהר בתכלית הזהירות
בכל האפשר בבחירת האנשים אשר ירצו לקבל עליהם המשרה הזאת". באותה שנה נכתב
גם 'דין וחשבון של מרכז הרב', המפרט את מטרות הגרעין, ואשר פורסם חלקית על ידי
רודיק (עמ' 65-66); עולה ממנו שבאותה עת מנה הגרעין כעשרים וחמישה אברכים. מספר
זה מלמד שלמרות שגרעין זה נתן בהמשך את שמו לישיבת 'מרכז הרב', זו לא נוצרה
כהמשך ישיר אמיתי שלו - שהרי הגרעין כלל כאמור רק אברכים מבוגרים, וכפי שנראה
להלן, הישיבה הוקמה מאפס תלמידים.

15 'נזיר אחיו' ח"א, ירושלים תשל"ח, עמ' רעו-רפא.

16 'אגרות הראי"ה' ח"ד עמ' קלד-קלח.

17 'קול יעקב' (עיתון) שנה ב גליון לא עמ' 2. מדובר בתגובה לביקורת שהתפרסמה בכתב העת
'התור'. הרב לוי היה, בלשונו של הרב 'הנזיר', "המייסד והמוציא לפועל" של הקמת הישיבה

שלושה שבועות, בי"ב סיון, נחנך במעמד חגיגי 'בית הרב' בו נועדה הישיבה לשכון. זמן קצר לאחר מכן נפתחה ישיבה של ממש, בעלת תוכנית מלאה - אם כי מעט מאוד תלמידים, כפי שמתאר ביומנו הרב 'הנזיר':

נפתחה הישיבה בהתחלתה, עוד בקיץ שעבר [=תרפ"ג]: ואני יושב רובו של יום בבית המדרש... והנה דופקים בדלת, ואפתח דלתות בית המדרש, והנה שני צעירים¹⁸ לקראתי. ואשאלם: "מה אתם רוצים?". **ללמוד**, היתה התשובה. אז אמרתי למזכיר הישיבה: "הנה הזדמנות ראשונה לפתיחת הישיבה וייסודה"¹⁹.

נסיונות ראשונים של הרב שקופ לעלות לארץ

בשנים אלו, במקביל להקמת הישיבה, פנו מספר רבנים לראי"ה בבקשה לעזרה במציאת משרה תורנית בארץ: כך למשל בי"ב בשבט תרפ"א כתב לראי"ה הרב אברהם שמואל פינקל אב"ד יזנה, בן הסבא מסלבודקה, והציע "כי רק יתקשר כת"ר עמי - ליסד בירושלים ישיבה גדולה ומפוארה", ואם היוזמה תצליח הוא ינסה בהמשך להביא לישיבה את אביו²⁰! מהצעה זו לא יצא דבר. כחצי שנה מאוחר יותר, בב' באב תרפ"א, פנה לראי"ה הרב שלמה הלוי פיינזילבר, יו"ר אגודת רבני ליטא

(נזיר אחיו' שם עמ' רצו, וראה הציטוט שלהלן על "מזכיר הישיבה" - הוא הרב לוי); על פעילותו ראה רודיק עמ' 68-69, והשווה דברי הרב מנחם מנדל פרוש, הכותב ש"ההתחלה ליסוד הישיבה המרכזית נעשה עפ"י יזמת כותב הטורים האלה והרב יצחק לוי... שעל ידנו נתארגנו מטובי ובחירי הצעירים מכל הישיבות, שקבעו להם לבוא בכל ערב בבית מדרשו של הרב בשם 'מרכז הרב', והרב הגיד לפניהם שיעור..." (בתוך החומות - יובל שנים, ירושלים תש"ח, עמ' 289. יש להבחין שדברי הרב פרוש מתייחסים לשלב הראשון, של גרעין מרכז הרב, ואכן הראי"ה הזכירו בקשר לכך, בח' כסלו תרפ"א - 'אגרות הראי"ה' ח"ד עמ' פה).

18 שני הצעירים היו שבתי שמואלי ואריה בויארסקי. בתיאורו של שמואלי ישנם שינויים קלים: "הלכתי לבקר בכמה ישיבות ירושלמיות... אך הן לא משכו את לבי... פגשתי ידיד ששמו אריה בויארסקי שלמדתי אתו בישיבת גרודנא בחוץ לארץ. לשאלתו אם אני מוכן ללכת עמו לבית הראי"ה קוק למסור דרישת שלום ממאן שהוא, נעניתי בשמחה... לאחר שיחה קצרה: מאין? מי ומה? שאל אותנו הרב אם נסכים להתקבל כתלמידים ראשונים בישיבה המרכזית' אותה הוא יוזם לפתוח. מתוך שמחת הלב קיבלנו את ההצעה ונעשינו לתלמידים ראשונים" (רודיק עמ' 121-122. במאמרו 'חיים של יצירה', הצופה, ג' באול תשס"ד 20/8/04, מוסף ספרים וסופרים עמ' 12, מובא הציטוט בצורה שונה משום מה; אפשר שעורכי העיתון גרמו לכך, אולם בספרו של רודיק עצמו, עמ' 123, מובא שנית אחד המשפטים בציטוט, בנוסח שלישי: "[אחרי שיחה קצרה], "להתקבל **בישיבתו** כתלמידים"]]. לימים היה הרב שמואלי מזכיר הישיבה (לצד נוספים), מסוף תקופת הראי"ה והלאה במשך עשרות שנים.

19 'נזיר אחיו' שם עמ' רצו.

20 'אגרות לראי"ה' עמ' קפח.

ולמים רבה של קויידאן, וביקש ממנו למצוא לו תפקיד של ר"מ בישיבה בארץ ישראל²¹.

אחד מהרבנים שפנו לראי"ה באותן שנים היה הרב שמעון שקופ. הרב שקופ חשב תחילה להעלות את כל ישיבתו מגרודנה לארץ ישראל, או לכל הפחות, בהיעדר אמצעים כלכליים, לעלות לבדו לארץ וללמד בה תורה. כך הוא כתב לראי"ה, בתאריך ב' אדר א' תרפ"א:

...יהמו מעי להחל להשתדל הרעיון אשר טמון בחובי... הנה לו היה לי האמצעים העקונמיים הדרושים לישיבתי להעתיק מושבנו שמה, לא הייתי מחכה על דרישה מאנשי מעלה מארץ הקודש, כי מחמת חיבת הארץ הייתי מסתפק בכל שהוא. אך כאשר אין בכוחי לעשות הצעד הראשון, עלי לבקש ולהשתדל ע"ד דרישה ממעל, ולכן הואילו נא לשום תשומת לב מיוחדת בתוצאות הרעיון "עיטור רבנים", אולי תמצאו אמצעים להושיט לי עזרה על הוצאת הנסיעה בעדי ובעד הרבנית ובן אחד לנו²².

לפחות בשלב זה, ברור שהראי"ה לא הציע לרב שקופ לעמוד בראש הישיבה שהוא עומד להקים²³. להיפך, כשלושת רבעי שנה אחר פנייתו הנ"ל לראי"ה ביקש הרב שקופ מהרב ישעיהו זאב וינוגרד שיסייע לו להתמנות לראש ישיבת 'עץ חיים' בירושלים, והלה השיב לו שהראי"ה עצמו המליץ שהרב שקופ יגייס כסף כדי לייסד ישיבה עצמאית! כך כתב הרב וינוגרד לרב שקופ, בכסלו תרפ"ב:

בדבר ישיבת עץ חיים לא אוכל לתת למעכ"ג עדיין תשובה ברורה, כי הגאון רא"ז מלצר שליט"א זצ"ל עדיין ממשיך בדבורו לבא לירושלים. ועצתי שכתבתי למעכ"ג, דברתי גם עם הגאון מהרא"י קוק שליט"א, שטוב ונכון לפני מעכ"ג שקודם שיבא לירושלים אל המנוחה יסע קודם לאמריקא, ושם בסיוע של תלמידיו הרבנים הגאונים דשם יעלה בידו ליסד פה עיה"ק ישיבה

21 שם עמ' רו. אגרות נוספות באותו נושא נשלחו גם בשנים הבאות: ראה שם עמ' רכב מתאריך ו' בטבת תרפ"ג, וכן שם עמ' רסה מתאריך י"ב כסלו תרפ"ה, אגרות שעניינן סידור משרת ר"מ לרב אהרן הכהן חתן ה'חפץ חיים'.

22 'אגרות לראי"ה' עמ' קצ-קצא. "עיטור הרבנים" היה יוזמה לתמיכה כלכלית בגדולי תורה. למכתבים נוספים שלו לראי"ה, ראה: א. רזנטל עמ' 389, מוד' אלול תרפ"ד, המלצה עבור תלמיד העולה ארצה; ב. רזנטל עמ' 391, ר"ח אב תרצ"ה, המלצה נוספת עבור תלמיד העולה ארצה; ג. 'אגרות לראי"ה' עמ' תקיח-תקיט, מג' סיון תרצ"ה, בקשה לעזרה כלכלית לקרוב משפחתו; ד. מכתב שטרס נדפס, מט"ו בסיון תרצ"ג, המלצה נוספת עבור תלמיד העולה ארצה (נמצא בארכיון 'בית הרב' מס' 235; בפתח המכתב מוכתר הראי"ה בתארים 'פאר הדור' ו'רב ראשי בארץ הקודש'. עוד על המכתב ראה להלן הערה 52).

23 אולי מפני שטרס היה באותה עת בסיס ממשי לקיום הישיבה, המצדיק להזמין אליה ראש ישיבה מפורסם.

עם מעמד הגון עבור החזקת הישיבה הנ"ל. ובזה יבא מעכ"ל אל הקודש ואל המנוחה והנחלה ולא יהי' תלוי לשום מוסד והנהלה וכו'²⁴.

מאוחר יותר כתב הרב וינוגרד, שלמרות שלא היה יכול לקבל את הרב שקופ לתפקיד – מפני שכבר הבטיח זאת לרב איסר זלמן מלצר – מצבו נגע לליבו והוא ניסה לעזור בענין, על ידי הקמת קופת תמיכה לרבנים העולים:

בשנת תרפ"ב קבלתי הרבה מכתבים מרבני גאוני חו"ל ממכירי שאדיר חפצם ורצונם לבוא לארצנו הקדושה, כמו הגאון ר"ש שקאפ ז"ל ר"מ בישיבת גרודנה... ועוד רבנים, ודברתי אז עם ידידי הגר"ד אבראמאווץ ז"ל שכדאי לייסד קופה עבור הרבנים העולים ולתמכס בתמיכה הגונה בבואם לפה עד שיתדרו, והדבר מצא חן בעיניו. בחרנו בועד הנהלה באסיפה בבית הרב הראשי הגאון מוהרא"י קוק ז"ל...²⁵

במכתב נוסף מאותה תקופה, ששלח הרב שקופ לרב וינוגרד, הוא מבקש שוב סיוע במציאת מקום בארץ:

...מה מאד ערגה וכלתה נפשי לזכות לעלות לארה"ק, כי מלבד חשק הנמרץ לכל איש אוהב ציון לחסות בצל ארץ הקודש, ליבי אומר לי תמיד: מי יתן ואזכה להגדיל תורה בארץ הקודש... ולדאבון ליבנו ראינו עד כה שגם בקנין הרוחני נתעזרו יושבי ארץ הקודש מיושבי חו"ל... וחשבתי כי חסר שמה מחנכים ומשפיעים על חניכי הישיבות שמה... מאד חפצ[ת]י להוודע זאת ע"י ידיעות נאמנות ממבנינים בקיאים במקצוע זה... אי לזאת אחשוב תמיד להיות למאושר שהגעתי לשחד מכוחותי אשר חנני העליון להרביץ תורה ולהשפיע מרוחי על הלומדים בהישיבות שמה את המאור הנפלא שבחכמת התורה... אולי ימצא כתר"ה שלטובת הוצאת מחשבתם דרוש שמה אבטוראטים [מחנכים] כמוני...²⁶

במקביל למגעי גבאי ישיבת 'עץ חיים' עם הרב איסר זלמן מלצר, המשיך הרב שקופ ללחוץ על הרב וינוגרד שיסייע לו להתמנות כראש הישיבה; משרה זו אמנם

24 'שערי זיו', ירושלים התשס"ד, ח"ב עמ' תקמב.

25 'שערי זיו' ח"א הקדמה עמ' 19-20.

26 'שערי זיו' ח"א, מבוא ושנכתב ע"י העורך, הלל מן עמ' 5, ללא ציון תאריך. בסיום מכתב זה הדביק העורך קטע ממכתב אחר שכתב הרב שקופ לרב וינוגרד (מובא להלן בסמוך) – אך השמיט את סיום הקטע, בו מוזכר הראי"ה! גם במכתב הנוכחי נעשו השמטות רבות, ואף כי ייתכן שמדובר במילים שלא פוענחו, יש לחשוד שמא היו דברים נוספים שהעורך ביקש להסתיר – כפי שגם השמיט מהמכתב השני את הפסקאות בהן ביקש הרב שקופ לקבל עליו את התפקיד שהוצע לרב מלצר שבושש להגיע ארצה (ראו"מ אכן קיבל עליו לבסוף את תפקיד ראש ישיבת 'עץ חיים', ראה 'שערי זיו' שם, וכן 'בדרך עץ החיים', ירושלים תשמ"ו, עמ' 143, 231, 428, 573).

כבר הובטחה לרב מלצר, אך היות שהלה התמהמה, סבר הרב שקופ שעדיין באפשרותו לקבלה במקומו. הוא אף ביקש סיוע בענין זה מהראי"ה עצמו, במכתב לרב וינוגרד מכ"ח כסלו תרפ"ד:

אחרי עבור זה כשמונה חדשים [=מאז אייר תרפ"ג] בלי הגעת איזה ענין מהם ע"ד בקשתי מכבר להשתדל למצא עבורי איזה עבודה בהר הקודש, ראוי לדפוק עוד הפעם על מורשי לבבם להזכירם על דבר חמדת נפשי זאת, אולי במשך הזמן נתרוקנה איזה פינה בקרנות המזבח הניאותה להאחז בה. ומה נעשה עם המשרה אשר נתייעדה בעד הגאב"ד דסלוצק שליט"א [=הרא"ז מלצר], אשר כפי הנשמע הוא עד כה נמצא בעירו ברוסיה, כי לפי תוכן מכתב כתר"ה מחודש ניסן תרפ"א לולא הקדימני הגאון הנ"ל היה מקום זה ראוי גם בעדי...

והנה אם כי תודה לאל בפה [=גרודנה] נתרחבה הישיבה בהודה והדרה, ומביאה ברכה מרובה לכל חוסים בצילה, אבל בכל זאת, אם רק משום זה, קרוב הדבר בלבבי מאד לקבל עלי משרה בהר הקודש, כי כאשר הישיבה דפה קנתה זכות אזרח, בנקל יהיה לי למצוא ממלא מקומי פה, ושארה ועונתה לא יגרע בעז"ה. ואבקש מידידי כתר"ה למסור הדברים עוד פעם, ולהגיש בקשתי להגאון מהרא"י קוק שליט"א, שיהיה בטח כהנא מסייע כהנא, להוציא מחשבתי לאור אם יהיה ביכולתו²⁷.

התפתחות ישיבת 'מרכז הרב'

בתקופה זו, כסלו תרפ"ד, ישיבת 'מרכז הרב' כבר הייתה קיימת, וטרם הועמד בראשה ראש ישיבה (ר"מ ראשי) - כך שלכאורה פנייתו של הרב שקופ היתה אמורה להניב הזמנה מצד הראי"ה לבוא ולכהן כראש ישיבת 'מרכז הרב'. אולם בפועל לא נעשה דבר; עד חזרתו של הראי"ה מאמריקה ישיבת 'מרכז הרב' לא היתה אלא גרעין קטן של לומדים, שאיננו מהווה אופציה רצינית עבור ראש ישיבה מפורסם²⁸. באותן שנים (תרפ"ג-תרפ"ה) התפתחה הישיבה באיטיות מרובה, כנראה בשל טרדות שונות שהעסיקו את הראי"ה - שמיטה תרפ"ד, הסתדרות 'דגל ירושלים' ועוד - ובעיקר בשל הבעיה הפיננסית: במספר לא מבוטל של אגרות חזר הראי"ה וביקש תמיכה כספית

27 'אגרות לראי"ה' עמ' תקסב.

28 בדומה לנאמר לעיל הערה 14. אדם שהגיע לארץ בתחילת תרפ"ה, כשהראי"ה עוד היה בחו"ל, מתאר שבישיבה למדו באותו חורף "כתריסר וחצי [=18] בחורים" בלבד (ראה 'ליקוטי הראי"ה' ח"ב עמ' 181); מספר זעום זה אמנם היה קשור למצב הכלכלי של הישיבה, אך היה זה מעגל קסמים: הרב יצחק אריאלי סיפר במכתב לראי"ה מאותה תקופה, שכשהתווכח עם אחד המשפיעים על החלטות התקציב העירוני לענייני דת, "השיב לי כי א"א למסור סכום כזה בשביל קומץ קטן של אנשים..." (מכתב מי"א סיון תרפ"ד, נמצא בארכיון 'בית הרב' מס' בט 176).

ועזרה לשיבה, וכן סיוע לרכישת קרקע לבניין, וריבוי האגרות מעיד היטב על המצב הכלכלי הדחוק²⁹. באדר תרפ"ד נסע הראי"ה לאמריקה בראש משלחת הרבנים המפורסמת שנועדה לגייס כספים לטובת כלל הישיבות באירופה ובארץ ישראל, וחזר רק בכ' כסלו תרפ"ה³⁰; הרחבת הגרעין המצומצם לשיבה של ממש, נדחתה אפוא עד החזרה מהנסיעה לאמריקה.

במהלך נסיעתו שמר הראי"ה על קשר עם משפחתו בארץ, ודאג לאותה מסגרת שהותיר אחריו בבית המדרש הצמוד לביתו³¹. בט"ז סיון תרפ"ד במכתב למערכת עיתון 'הארץ' מתייחס הרצי"ה קוק (וכנראה) אל הישיבה כאל "בית מדרשו של ראש הרבנים לארץ ישראל - 'מרכז הרב', הגרעין ליסוד הישיבה המרכזית העולמית", וגם העיתון, מצידו, סבר ששיבה זו היוותה כבר אז מתחרה לשיבת סלבודקה המפורסמת העולה לארץ ישראל³²; כלומר, למרות מספר התלמידים הזעום שהיו אז באותה מסגרת ישיבתית בבית הרב, היא כבר נעשתה לשם דבר בארץ - מן הסתם בשל מייסדה הנערץ, הפרסומים הנרחבים אודותיה ומגמתה ושאפתה להיות אבן שואבת לבחורי ישיבה מכל העולם.

לקראת סוף חורף תרפ"ה, אחר חזרת הראי"ה לארץ, נעשה הצעד הראשון להרחבת הישיבה בצורה משמעותית: 'הגאון מטברג', רבי אברהם אהרן בורשטיין, הוזמן לכהן כאחד מראשי הישיבה (ואולי הבכיר שבהם). הרב בורשטיין הגיע לארץ

29 ראה 'אגרות הראי"ה' ח"ד עמ' קמ, מתשרי תרפ"ג, וכן בעמ' קמד, עשרה ימים אח"כ. גם בשנת תרפ"ה, על אף נסיעתו לאמריקה, נאלץ הרב להוסיף ולבקש תרומות רבות להחזקת הישיבה; ראה שם עמ' רה-רו מ"ג מרחשון, ועמ' רז מכ"ח מרחשון. בעמ' רח מסופר שהוקם בלונדון ועד "לבנין הישיבה ולכלכלתה", וראה עוד אגרות א'שט, א'שלו-שלז, א'שיד, א'שכח ועוד, הממוענות לאנשים שונים שנועדו לסייע לשיבה.

30 'אנציקלופדיה של הציונות הדתית', כרך ה, ירושלים תשמ"ג, טור 318. נסיעה זו מסבירה שוב מדוע הזמנת הרב שקופ לא עמדה אז על הפרק: הנסיעה החלה חודשיים בלבד לאחר מכתבו של הרב שקופ לרב וינוגרד, ומן הסתם לא היו העתות פנויות. עוד נוסף שמכתבו הנ"ל ברור שהרב שקופ עדיין לא ידע דבר על ישיבת 'מרכז הרב', שהרי כל שהוא מבקש לדעת קשור לשיבת 'עץ חיים'.

31 באגרת מ"ב אדר ב תרפ"ד, על האוניה, הוא מבקש מהרצי"ה להודיעו "ע"ד השיעורים אם נשמרים הם" ('אגרות הראי"ה' ח"ד עמ' קפט). באותה שנה הוא שלח שני מכתבי נוספים לבנו בענין: מניו יורק בכ"ו אדר ב ביקש לדרוש את שלום חבריו "לומדי המרכז בכלל ובפרט" (שם), ובז' ניסן כתב לבנו "אני חושב פרסום רעיון ישיבה מרכזית... לא בהפלגה כי אם בצורה אמתית" (שם עמ' קצ). באותה שנה פרסם בניו יורק מנשר מפורט אודות חזון "הישיבה המרכזית העולמית בירושלים" (נדפס ב'מאמרי הראי"ה', ירושלים תשמ"ד, עמ' 62).

32 'אגרות הראי"ה' ח"ד עמ' קצד-קצה. זיהוי הכותב כרצי"ה איננו ודאי, שכן המקור נדפס במכונת כתיבה ולא בכתב יד. רודיק (עמ' 75) ייחס בטעות את איגרת זו לראי"ה עצמו, אולם הדבר איננו מתקבל על הדעת, ולו בשל העובדה שהראי"ה שהה אז בארצות הברית! (ראה גם: הרב נ' גוטל, 'מכותבי ראי'ה', ירושלים תש"ס, עמ' לב הערה 24, שהעיר שהסגנון ודאי איננו של הראי"ה).

בשלהי תרפ"ד, התיישב ביפו, וכשחזר הראי"ה לארץ (דרך נמל יפו) נתוודעו השניים³³; תוצאת התוודעות זו היתה הזמנתו, כאמור, של הרב בורשטיין להצטרף לשיבת מרכז הרב, דבר שהתבצע באדר תרפ"ה. במקביל למינויו של הרב בורשטיין, שהיווה 'שדרוג' משמעותי במצב הישיבה, גדל מספר התלמידים בצורה ניכרת, כפי שפירט הראי"ה במכתב מכ"ו אדר תרפ"ה:

קרוב לארבעים בחורים מצוינים הינם כבר מוכנים, ובע"ה עוד כחמישים נועדים לבוא לזמן הבעל"ט³⁴.

זרם זה של בחורים שהגיעו מחו"ל ללמוד ב'מרכז הרב', נמשך לכל אורך התקופה³⁵, והוגבל רק בשל המצב הכלכלי³⁶. כבר בה' תשרי תרפ"ה קיבל הראי"ה

33 ראה הדיווח בירחון 'שערי ציון' שנה ה חוברת ג-ד [ירושלים, כסלו-טבת תרפ"ה], דף טו ע"ב.

34 שם עמ' רמב. יש לציין שבמקביל לדשדוש חזון 'הישיבה המרכזית העולמית' (בעיקר עקב מצבה הכלכלי הקשה של הישיבה), מספר תלמידים זה, בסביבות השמונים, נותר על כנו גם בשנים הבאות. במכתב משנת תרפ"ח מתארים הרב חרל"פ והרצי"ה קוק ש'מרכזו המקודש מכיל כבר כיום **קרוב למאה** פרחי רבנן" ('אוהב ישראל בקדושה', חלק ג עמ' 315), ובשנת תר"ץ כתב תלמיד הישיבה שבתי דון יחיא ש"בערך **כשמונים** תלמידים לומדים בישיבה" ('הישיבה המרכזית העולמית', 'נתיבה', חוברת יא-יב, ניסן תר"ץ, עמ' 184). ואכן, בתמונת הישיבה משנת תרפ"ח מופיעים **שבעים ושבעה** בחורים ('ליקוטי הראי"ה' ח"ב עמ' 176), ובתמונה מתרפ"ט מופיעים **שבעים ותשעה** בחורים (נדפסה בכריכת הספר של רודיק). יצוין כי לתמונה זו ישנה גרסה נוספת (רודיק עמ' 180), המגלה שחמשת הבחורים המופיעים בצידה השמאלי של הגרסה הראשונה הודבקו מאוחר יותר, כנראה מפני שלא הספיקו להשתתף בצילום הראשון. בנוסף, הרב שבתי שמואלי מתאר כי פעם הביא לפני הראי"ה מכתב לחתימה ובו נאמר כי בישיבה לומדים כמאה תלמידים, "אם כי למעשה היו אז רק **שמונים וארבעה** תלמידים, אלא שאליהם נוספו עשרה אברכים... שלמדו בישיבה... בשעות הערב" ('ליקוטי הראי"ה' ח"א עמ' 449).

35 דבר העשוי להסביר על מה התבססו דברי הראי"ה באיגרת שנשלחה באותה תקופה לידידי הישיבה, בה תיאר חזון אופטימי של מאות תלמידים שיבואו מחו"ל ללמוד בישיבה ('אגרות הראי"ה' ח"ד עמ' רכט) - בעוד שכשהועלה חזון דומה בתרע"ט על ידי הרב חרל"פ ראה בכך הראי"ה הפרזה בעלמא (לעיל הערה 9); ראה עוד להלן הערה 61.

36 ראה 'אגרות הראי"ה' ח"ד עמ' רנב, מכ"ט סיון תרפ"ה: "וכשיתן ד', והמעצור של הדחק ביחס להסיפוק של התלמידים לא יעיק עלינו, הנה מוכנים המה תלמידים מצוינים למאות לעלות אל הקודש". באותה תקופה אף היה קושי להחזיק את צוות הישיבה, כפי שכתב הראי"ה בי"א שבט תרפ"ה: "נזכרתי לדבר ע"ד מצבו של חביבנו הרב הג' הצדיק ר' דוד כהן שליט"א, שאמנם הוא מקבל פרס חודשי בתור מגיד שיעור בכללי תורה, אבל לפי מצב קופתנו אין הסכום האפשרי לנו מספיק לפי הנדרש. וכבר דיברנו שמצידם [=של התורמים] יהיה מקום לקבוע בעדו איזה תקציב חודשי בתור הוספה לתקציבו הקבוע מאיתנו, למען יוכל לשקוד על דלתי תורתנו הקדושה, ללמוד וללמד בלב נכון, בלא דאגות מפריעות" (שם עמ' רכג). ייתכן כי זו הסיבה לאי־היענות לבקשת הרב יחזקאל אברמסקי (אז רבה של סלוצק) "לתת לי מקום בתור ר"מ באחת מהישיבות העומדות תחת הנהגת כ"ג" ('אגרות

מכתב מהרב יוסף שלמה כהנמן, ראש ישיבת פוניבז', הממליץ לקבל את אחד מתלמידיו לישיבת מרכז הרב³⁷; בד' טבת, במכתב לאגודת הרבנים דאמריקה וקנדה, כתב הראי"ה ש"צר המקום בבית הכנסת שלנו, שהוא כעת המעון של ישיבתנו", ושעתידים לבוא עוד עשרות תלמידים שכבר קיבלו סרטיפיקטים³⁸; בי"א שבט שלח הרב יעקב שפירא, ראש ישיבת וולוז'ין ובן הרב רפאל שפירא, מכתב בו ביקש מהראי"ה לקבל ל'מרכז הרב' עשרה מתלמידיו שהשלטון אינו מניח להם להישאר אצליו³⁹; בי"ח שבט שלח הרב משה סוקולובסקי, ראש ישיבה בברסק, מכתב בו המליץ לראי"ה על קבלת שבעה מתלמידיו ל'מרכז הרב'⁴⁰; מכתבי המלצה דומים על תלמידים הגיעו בח' שבט מהרב נפתלי טרופ מראדין⁴¹, בב'-ג' סיון מהרב מאיר אטלס משאוול⁴² ומהרב יהודה לייב פיין מסלונים⁴³, וכן הלאה – מגמה זו התבססה כאמור במקביל לבואו של הרב בורשטיין⁴⁴.

אולם צמיחתה המהירה של ישיבת 'מרכז הרב' לא האריכה ימים: בי"ט כסלו תרפ"ו, פחות משנה לאחר הגעתו ל'מרכז הרב', נפטר הרב בורשטיין ממחלה. לימים

לראי"ה' עמ' רפד, מה' אדר תרפ"ה). מאידך, עובדה היא שבאותם ימים ממש נתקבל הרב בורשטיין (שכבר היה בארץ), לראשות הישיבה.

37 מכתבו טרם נדפס, ונמצא בארכיון 'בית הרב' מס' 54. ראה גם מס' בת1, מכתב דומה מהרב ניסן שמושקוביץ אב"ד באדקי מתאריך ל' סיון.

38 'אגרות הראי"ה' שם עמ' רט-רי, וראה גם עמ' רלג מתאריך כ"ט שבט, ועמ' רמ מכ"ג אדר.

39 'אגרות לראי"ה' עמ' רעו. בתשובה כתב הראי"ה: "וע"ד הבחורים, צר לי מאד כי לע"ע כבר עבר המספר של המתקבלים את גבול היכולת החומרית שלנו..." ('אגרות הראי"ה' ח"ד עמ' רלט).

40 שם עמ' רפב.

41 שם עמ' רעג.

42 שם עמ' רצ.

43 ראה מכתבו בספר 'מרן הראי"ה זצ"ל', הרב ז"א רבינר, ת"א תשל"א, עמ' קכז-קכח.

44 כאן יש לתמוה על רודיק (עמ' 175-177), שהאריך לבנות תלי סברות על ההנחה שהרב קוק "מצדו חשב להזמין את הרב שקופ לכהן בישיבתנו". לטענתו, התרחשות כזו "היתה מעניקה 'לגיטימציה' להשקפת הישיבה ודרכה החינוכית, ואולי היתה מאפשרת מעבר שגרתי יותר של תלמידים מיישיבה זו לאחרת" (עמ' 175-177) – אולם כפי שהוכחנו עתה, המעבר התרחש בחופשיות בלאו הכי! בנוסף, הרי מדגם (לפי סדר א"ב) של תלמידים שלמדו במשך השנים אצל הן אצל הרב שקופ והן אצל הראי"ה, ועברו בטבעיות מיישיבתו של האחד לישיבתו של השני: אריה בויארסקי (נזיר אחיו' ח"א עמ' רצו, וראה 'מתוך התורה הגואלת', הרב ח"א שוורץ, ירושלים תשנ"א, עמ' רכ), הרב יהושע בכרך (ר"ח לב'י, ש"מ סרלואי, ירושלים תשס"ז, עמ' שסג. בארכיון 'בית הרב' מס' 235 נמצא מכתב המלצה עליו שכתב הרב שקופ לראי"ה), הרב יהודה גרשוני (תולדות אנשי שם, א"ז ראנד, נ"י תש"י, עמ' 23; 'אפיקי יהודה', ירושלים תשס"ה, עמ' 17, 29), הרב נחום דוד הרמן (ראנד עמ' 38; למד בישיבות 'מיר' ו'חברון', ונסמך ע"י הרב שקופ והרב קוק), הרב זאב חיים ווין (שם עמ' 42), הרב אליהו משה זבזוניצקי-אמיתי (תוספות השלם' כרך ח, ירושלים תש"ן, עמ' רביעי; 'תורת השמיטה' – שביעית במעגלי השנה, ירושלים תש"ס, עמ' שלישי), בנימין פוקס (ליקוטי הראי"ה' ח"ב עמ' 166), הרב שבתי שמואלי (רוזנטל עמ' 390), ועוד.

התבטא על כך הרצי"ה קוק, וסיפר כי "מלבד הצער הנורא על גאון גדול שמת, הוא היה הציפייה שלנו שיהיה ראש ישיבה ואיתו יחד כל הישיבה תגדל"⁴⁵. מיד לאחר חנוכה קיבל הראי"ה אגרת תנחומים מהרב אברהם דובער שפירא מקובנה; במכתב הציע לו הרב שפירא למנות לראשות הישיבה את הרב חיים יצחק קארב מזאגור⁴⁶. הצעה זו לא עברה לפסים מעשיים, ומעתה והלאה היתה הישיבה נתונה תחת חסותו של הראי"ה לבדו, כשהרב חרל"פ משמש כ"ר"מ ראשי⁴⁷, ולצידו שאר חברי סגל ההוראה: הרב יצחק אריאל⁴⁸, הרצי"ה קוק⁴⁹ והרב 'הנזיר'⁵⁰.

- 45 'צבי קודש' עמ' 169. ראה גם מכתב אביו אליו מכ"ח טבת תרפ"ו: "תוכל לתאר יקירי את הצער הגדול אשר סבלנו בימים האחרונים מהכבדת מחלתו של הגרא"ב זצ"ל ופטירתו ע"ה, ועוד עיכובים רבים ושונים שעמדו לנו לשטן בהתפתחותה של הישיבה" ('אוצרות הראי"ה', הרב מ' צוריאלי, ראשל"צ תשס"ב, ח"א עמ' 542).
- 46 אגרות לראי"ה עמ' שו-שז, מתאריך ה' טבת תרפ"ו. הצעה נוספת של הרא"ד שפירא שלא עברה לפסים מעשיים, היא מינויו של הרב יעקב יצחק רודרמן לר"מ ב'מרכז הרב', דבר עליו המליץ במכתב לרב איסר זלמן מלצר מסוף שנות העשרים: "וכאשר בעיה"ק נמצאות הרבה ישיבות - לנכבדות שבהן כוונתי, כמו של הגאון מוהרא"י קוק, של הדר"ג ודומיהן - אמרתי אפנה לו להדר"ג לבקשו ע"ז..." (מאסף תורני ישורון, כרך יז, ניו יורק תשס"ו, עמ' קפב-קפג).
- 47 תפקיד בו שימש כבר מן התקופה בה היה הראי"ה בארה"ב, וכפי שכתב בהקדמתו לספרו 'בית זבול', ירושלים תש"ב, עמ' ו: "העמים [=הראי"ה] עלי הצעיר להגיד לפניכם שיעורים כסדרן ושיחות קודש". ראה עוד ב'ליקוטי הראי"ה' ח"ב עמ' 163-162.
- 48 'בשדה הראי"ה' עמ' 354, ועוד.
- 49 מעט לפני פטירת הרב בורשטיין, בח' כסלו תרפ"ו, נסע הרצי"ה קוק לאירופה, וטרם צאתו קיבל מאביו ייפוי כוח להיות אחראי על ענייני הישיבה (כוכבי אור, הרב יעקב פילבר, ירושלים תשנ"ג, עמ' 252). כעבור שנתיים, בי"ג כסלו תרפ"ח, חזר אביו על ייפוי כוח זה (אור לנתיבותי, הרב צ"י קוק, ירושלים תשמ"ט, עמ' שעז); כפי שמציין שם הרב פילבר, ייפוי הכוח הראשון נגע בעיקר לעניינים אדמיניסטרטיביים, ואילו בייפוי הכוח השני מוזכר גם הצד הרוחני. קיים גם מכתב (לא מתוארך) של הראי"ה לבנו בענין הנהלת הישיבה, ובו מתבטא הראי"ה: "הלא ההנהלה בידך" (ארכיון 'בית הרב' מס' 101 - נראה שהדברים מקבילים לייפוי כוח השני, בסוף שנות העשרים). כמה שנים מאוחר יותר הצטרף לניהול מי שנעשה לחתנו של הראי"ה, הרב שלום נתן רענן, ראה למשל דבריו בחנוכה תרצ"א: "הנני כותב מתוך משרד הישיבה, שמתוך ההכרח מוכרחני להזדקק לטפל ולהשגיח על העבודות בו, היות ורב אחאי [=גיסו הרצי"ה] עומד לנסוע" ('בשמך רענן', ח"ב, ירושלים תשנ"א, עמ' יז).
- 50 כמפורט לעיל. ארבעת אלו כידוע מופיעים לצידו בשתי תמונות המחזור שצולמו באותן שנים (ראה לעיל הערה 34). בתמונת המחזור של הישיבה משנת תרפ"ח, ליד שמות הרבנים צוין גם תפקידם: הראי"ה מוגדר כ"ראש הישיבה ומנהלה", הרב חרל"פ מוגדר "ר"מ" (=ריש מתיבתא); כך הוגדר שם גם הרב בורשטיין זצ"ל, שתמונתו הוצבה לזיכרון בצד תמונת המחזור. הרב אריאלי מוגדר "משגיח", הרצי"ה קוק "מנהל" והרב 'הנזיר' "מג"ש" [=מגיד שיעור].

נשוב לרב שקופ, שבמהלך השנתיים הללו (תרפ"ד-תרפ"ו) המשיך לנסות ולממש את רצונו להיות ראש ישיבה בארץ ישראל. באמצע תרפ"ה, בתקופה בה התמנה הרב בורשטיין לראש ישיבת 'מרכז הרב', פנה הרב שקופ אל ראשי אגודת ישראל בווינה והציע להם "שיכוננו הם על שמם ודגלם ישיבה גדולה באה"ק, ויקבלוני לעובד בתוכה" (כדבריו במכתב שלהלן). ההצעה לא זכתה ליישום. כמה חודשים מאוחר יותר שיתף הרב יהודה לייב חסמן את הרב שקופ בהצעה שקיבל ממקורבי הרב זוננפלד להקים ישיבה בירושלים. הרב חסמן השיב לרב זוננפלד בט"ו באב תרפ"ה:

...וביותר כאשר הגאון הנודע ר' שמעון שקאפ המפורסם בהשפעתו המרובה... וגם הוא רצונו לעלות לארץ הקודש... אם יש אחיזה לרעיון זה שנעלה יחד לבנות ולהרחיב ישיבת 'אור חדש' הפנימי הלז, בטח יטריח מעלתו להשיב... ועל תשובתו נחכה⁵¹.

גם הרב שקופ כתב לרב זוננפלד בענין זה, באותו תאריך בדיוק בו השיב הרב חסמן:

הנה כאשר גם נפשי תערוג ותהמה לזכות להתקרב אל מקום הקודש ולמצוא מקום שמה להרביץ תורה ולהשפיע מכוחותי כאשר חנני ה', אבל למרות אדיר חפצי זה, עד כה לא נזדמן לפני מקום מוכשר לפי רוחי וטעמי⁵².

אולם גם יוזמה זו לא העלתה פרי.

ומה באשר לישיבת 'מרכז הרב'? בחורף תרפ"ו נוצר קשר בין הרב שקופ לרב שבת שמואל, תלמידו משכבר ומאנשי 'מרכז הרב', שבדק עמו - קרוב לוודאי על דעת עצמו (וכמוכח מעמדת הראי"ה, כדלהלן) - את האפשרות שיעלה לארץ ישראל, ואולי יבוא לכהן כר"מ ב'מרכז הרב'. מכתבו של הרב שמואל נשלח בכ"ב כסלו תרפ"ו - שלושה ימים בלבד לאחר פטירת הרב בורשטיין, בזמן שהראי"ה בהחלט היה אמור להיות מעוניין בראש ישיבה חדש! - ובמכתב מי"א טבת השיב לו הרב שקופ:

והנה ע"ד שאלתו אם גם עתה אשתוקק להיות מן העולים לארץ הקודש, עלי לגלות בפומבי כאשר כבר גיליתי דעתי וחפצי זה לכל הרוצים לעלות בארץ הקודש, וזה איזה שנים אשר כתבתי להגאון רא"י קוק שליט"א וביקשתי על ככה, והוא השיבני שכן יאבה גם הוא ואם רק ימצא מקום לפני יסייעני בזה, ואז יעצני לבוא בעצמי בלא בית עד שאסתדר שמה, וכאשר דרך זה אינו מתאים לרוחי חדלתי מזה עד אשר אמצא מקום במשכנות לאביר יעקב.

51 רזנטל עמ' 284-285.

52 'מרא דארעא ישראל' ח"א, מ"מ גרליץ, ירושלים תשכ"ט, עמ' סט; פענוח המכתב הובא ב'רבי שמעון ותורתו', א' סורסקי, בני ברק תשל"ג, עמ' רז.

אחרי כל זה לפי דעתי אינו מן הנימוס לפני לכתוב אליו שנית כעת [ב]גין זה, ואם רק מוצא חפץ בי יקראני אליו, ואם מוצא טובים ממני לפי רוחו וטעמו הלא יהיו דברי למעמסה עליו, ותשובה השלילית תעיק גם עלי. לכן לפי דעתי עליכם ידידי וחביבי להתייעץ בזה, הלא שמה נמצאים מכבדי ואוהבי כמו מ' ש' בערגשטיין⁵³ ומ' ז[אב] וויין⁵⁴ ובן הגאב"ד דקריניק⁵⁵, וביארסקי⁵⁶ ועוד, אשר כולכם תשתוקקו לזה בלא שום ספק. ולכן עליכם להודיע על נכון לאן דעת הגריא"ק נוטה, ואם מד' יצא הדבר הנני נכון בעזה"י לעלות לעבוד עבודתי על הרי הקודש, ובזכות הרבים אזכה להרבות חכמה ודעת מהחונן דעת במקום הקודש והמקדש. אמנם אם אחרי כל זה תמצאו לישר וטוב וראוי לכתוב אל הגריא"ק, אעשה גם זאת בלי נדר. וד' יוליכנו בכשרות, ועל של עתה שעוד הוא כחלום טוב ללא פתרון...⁵⁷

אם כן, בשנת תרפ"ו הרב שקופ עדיין שאף לעלות לארץ ישראל, ובוודאי לכהן בה כראש ישיבה. בתקופה זו גם היה כסאו של ראש הישיבה ב'מרכז הרב' פנוי לכאורה, מאז פטירת הרב בורשטיין⁵⁸. אך הרב שקופ, שדחה בעבר את הצעת הראי"ה לעלות לארץ לפני מציאת מקום פרנסה ודירה, הרגיש כעת ש"אינו מן הנימוס" לפנות שוב אל הראי"ה ולבקש את עצתו ועזרתו, ורק אם הראי"ה מיוזמתו "מוצא חפץ בי, יקראני אליו". עוד הוסיף הרב שקופ בענוותנותו שמא מצא הראי"ה "טובים ממני לפי רוחו וטעמו", ופנייה אליו תהיה אפוא למעמסה, וכן הוא חושש שמא הראי"ה ישיב בשלילה, תשובה ש"תעיק גם עלי". לכן הוא משאיר את היוזמה בידי הרב שמואלי, ומודיע שאם הלה יפנה לראי"ה, גם הוא יסכים לחזור ולכתוב לו.

דחיית הבקשה

בשנה החולפת נחשפו שני מסמכים אשר מקדמים אותנו מעבר לנקודה זו, ומשלימים את החלקים החסרים בפאזל. זמן קצר לאחר מכן אכן קודם עניינו של הרב שקופ בידי ידידו הרב חזקיה יוסף מישקובסקי, ששלח לרב חרל"פ מכתב ישיר בנושא מ"ג שבט תרפ"ו. כפי שהוא מציין הוא שלח מכתב גם לראי"ה עצמו, אך עתה הוא פונה לרב חרל"פ, מעמודי התווך בישיבה, כדי שייסייע לדבר:

...כאשר בפטירתו של הגאון הג' אבד"ק טאווריק ע"ה נפקד מקום ר"מ

- 53 כך לפי הפענוח בספר 'זבד טוב', נ"י התשס"ט, עמ' קב, אך ייתכן גם הפענוח 'מרגליות'.
- 54 שלמד אצל הרב שקופ בגרודנא ואחר כך ב'מרכז הרב' (כנזכר לעיל הערה 44).
- 55 הרב אליהו אליעזר מישקובסקי, תלמידו של הרב שקופ; כפי שנראה להלן, אביו הרב חזקיהו יוסף מישקובסקי, אב"ד קרייניק באותה עת, היה נתון ראשו ורובו בענין זה.
- 56 הרב אריה בייארסקי, שאף הוא למד בגרודנא ואחר כך ב'מרכז הרב' (ראה לעיל הערה 18).
- 57 רוזנטל עמ' 366-367. הפענוח תוקן לפי תצלום המכתב (מובא אצל סורסקי עמ' רי).
- 58 אף כי נראה שהרב שקופ עדיין לא ידע על כך, שכן הוא לא מזכיר זאת במכתבו.

בישיבת 'מרכז הרב', והנה הודיעני ידידי הרב הגאון הגדול המפורסם מוהר"ר שמעון הכהן שקאפ הי"ו, שנפשו איוותה לעלות לציון ולהרביץ תורה מציון. והנה למותר לדבר בשבחו של הגר"ש הי"ו... ואמנם צער יהיה לנו מאוד אם יעזוב ארצנו, כי אין לו תמורה, והעדרו אצלנו יהיה מורגש מאוד, אך בהיות כן חפצו, ואני נמשכתי אליו לאהבה, הצעתי זאת במכתב לפני שבועות אחדים לפני ראש הרבנים לארץ הקודש, הגאון הגדול פאר דורנו מוהר"א הכהן קוק הי"ו. ובידעי כי גם כתר"ה הי"ו הנהו מבפנים בעניני הישיבה, והנהו אחד העמודים התיכוניים אשר הישיבה הקדושה נשענת עליו, מצאתי לנכון לכתוב אל כתר"ה הי"ו, ויואיל נא בטובו לקחת דברים עם הגאב"ד ראש הרבנים הי"ו. ואם הישיבה עומדת בכלל לקחת לה ר"מ ראשי, אין ספק שאין שום הצעה יותר נוחה הימנה... ולתשובתו אחכה⁵⁹.

והנה, כעבור כחודש וחצי החזיר לו הרב חרל"פ מכתב, בו הודיע - בשם הראי"ה - על דחיית הבקשה! זוהי ההתייחסות הרשמית האחת והיחידה שבידינו לגבי אפשרות כהונתו של הרב שקופ כראש ישיבת 'מרכז הרב':

והנה על דבר ההצעה אודות הגאון ר"ש שקאפ שליט"א, לקבלו לר"מ ראשי בישיבה הק' 'מרכז הרב', הנה על דבר מינוי של ר"מ ראשי ודאי אין שום מקום לדבר, כי מאז נתייסדה הישיבה משרה זו פנויה עבור מרן שליט"א, אשר הוא בכבודו ובעצמו חושב למלאותה, כי מרן שליט"א רוצה, וזה אדיר חפצו, שעיקר מהלך לימוד הישיבה תהיה ע"פ סדרו ודרכו של הגר"א זצוק"ל. ואם אמנם יודע ומרגיש גם נחיצות גדולה לסדר הפיתוח של דרכי ההסברות וההבנות ההגיוניות, אבל עיקר רוח הישיבה רוצה הוא שיבוסס ע"פ מהלכו וכו'. **והיום הראיתי למע"כ מרן שליט"א את מכתב מע"כ שליט"א, ומה שכתבתי פה זוהי תשובתו⁶⁰.**

אם כן, נתברר מעל לכל ספק, שהרב שקופ אכן חפץ לבוא ולכהן כראש ישיבת 'מרכז הרב' בירושלים - אולם ישיבת 'מרכז הרב' היא שדחתה את בקשתו! וזאת לא מפני המצב הכלכלי כהשערת הרב נריה⁶¹, אלא מנימוק מפתיע למדי: לפי דברי הרב

59 'זבד טוב', עמ' קא-קב.

60 מכתב, מא' אדר תרפ"ו. שם עמ' קג.

61 מלבד הנימוק המפורש בדברי הרב חרל"פ, מוכיחה זאת גם העובדה ששנה וחצי מאוחר יותר היה ביכולתה הכלכלית של הישיבה להזמין את הרב משה אביגדור עמיאל "להיות אחד המפקחים" בישיבה; ראה מכתבו של הלה מעש"ק עקב תרפ"ז, אגרות לראי"ה עמ' שלא (אגרת א'ריט). הרב עמיאל היה אז רבה של אנטוורפן, ועלה לבסוף לארץ בשנת תרצ"ג; בינתיים נותרה 'משרת ההשגחה' הנ"ל פנויה, כפי שכתב חתן הראי"ה הרב שלום נתן רענן לרב יוסף אריה ננדיק, משגיח ישיבת פוניבז', שהתעניין בשנים תרפ"ח-תרצ"א באפשרות לעלות ארצה ולכהן כמשגיח בישיבת מרכז הרב ('בשמן רענן' ח"א, ירושלים תש"ן, עמ' יט-כ).

חרל"פ הסיבה לכך היא שמשרת ראש הישיבה שמורה לראי"ה עצמו, בשל רצונו ש"עיקר מהלך לימוד הישיבה" יהיה "על פי מהלכו" בדרכו של הגר"א⁶², השונה משיטת לימודו של הרב שקופ המתמקדת בפיתוח "דרכי ההסברות וההבנות ההגיוניות". הראי"ה אמנם העריך מאוד את הרב שקופ ואת ספרו 'שערי יושר'⁶³, אך בעצמו אחז יותר בדרך הלימוד הליטאית המסורתית, אותה ייצג רבו - הנצי"ב, הנותנת דגש רב יותר על הבקיאות, ההיקף והחיבור לפסיקת ההלכה, וכנראה שהוא לא רצה ששיטתו של הרב שקופ תיעשה לדרך הלימוד הדומיננטית ב'מרכז הרב'⁶⁴. דבריו של הרב חרל"פ טעונים ליבון מצדדים נוספים; ראשית, לגבי התיאור שמאז ייסוד הישיבה פנויה משרת ראש הישיבה שמורה עבור הראי"ה, המתעתד למלאותה - האם הראי"ה באמצע תרפ"ו עדיין אינו מכהן כראש ישיבה? מה מונע ממנו לעשות זאת? שנית, הרי במשך יותר משנה כבר היתה המשרה תפוסה לכאורה על ידי הרב בורשטיין! ייתכן אפוא שאנו עדים כאן לשינוי בדעתו של הראי"ה אודות ראשות ישיבת 'מרכז הרב', שינוי שהתרחש כנראה במהלך כהונתו של הרב בורשטיין, וכלל נסיגה מן השאיפה ש"כוחות הוראה גדולים, חשובים ועצומים, נוסף על הכוחות החשובים שיש לנו מכבר, ילוו אלינו מן הגולה בתור ראשי ישיבות ומורים מובהקים לכל המלאכות השונות ולנצח על כל מלאכת העבודה..."⁶⁵.

נסיונות אחרונים

למרות התשובה השלילית המפורשת בשנת תרפ"ו, כמה שנים מאוחר יותר אנו מוצאים חידוש מסויים של המגעים בין הרב שקופ ובין ישיבת 'מרכז הרב', ושוב

- 62 הדברים מכוונים אולי גם לשיטת הגר"א בשילוב הנגלה והנסתר, הדגשת חשיבות לימוד האמונה (הכוזרי וכדומה) לצד לימוד הגמרא, וכן הלאה (ואכמ"ל).
- 63 ראה 'שיחות הראי"ה', ת"א התשל"ט, עמ' עט, 'ליקוטי הראי"ה' ח"ב עמ' 161, 'מועדי הראי"ה' עמ' תקפג, 'שבחי הראי"ה' עמ' רמג, ו'מאמרי הראי"ה' עמ' 380.
- 64 במכתב אחר, העוסק בענייני ישיבת 'מרכז הרב', הביע הראי"ה בחריפות את התנגדותו לשיטות לימוד המתמקדות בניתוחים וחקירות שכליות וכדומה, והשתמש בביטויים זהים לאלה המופיעים בתשובתו של הרב חרל"פ: "את החסרון **שההגיון** נתרבה יותר מדאי בישיבות בזמנים האחרונים, הנני משתדל ושואף למלאות על ידי קביעת שיעורים ללמוד את הסוגיות בצורה של ביאור הלכה... [ע"י כך תתוקן] הסאה העודפת של **ההגיונות** הדמיוניים" (מכתב מכ"ח תשרי תרפ"ח לרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, 'כוכבי אור' עמ' 244. ראה גם דבריו מאמרו בספר היובל לכבוד הארי פישל, ירושלים תרצ"ה, עמ' עה-עו). כוונתו בלא ספק לשיטת הלימוד המיוצגת על ידי הרב חיים סולובייצ'יק מבריסק ותלמידיו, אשר הרב שקופ פיתח אותה לענף ייחודי. השווה, למשל, ביקורתו הדומה להפליא של הרידב"ז על שיטה זו, שאף הוא מכנה אותה במונח "הגיון" (שו"ת בית רידב"ז, ירושלים תרס"ח, הקדמה - בפרט העמוד החמישי).
- 65 מתוך מנשר משנת תרפ"ד אודות חזון הישיבה המרכזית העולמית ('מאמרי הראי"ה' עמ' 65).

עולה היוזמה על ידי הרב שמואל, ששלח בשנת תרצ"א מכתב לרב שקופ העוסק פעם נוספת באפשרות עלייתו לארץ:

על דבר ענין הסיודור בארץ ישראל, אני מקווה שמעלת קדשו יעביר לכאן איזה עשרות תלמידים משיבתו, או שבלי ספק ישיג כאן תלמידים מצוינים לפי רוחו... אולי אחרי שיהיה כבר על המקום, יוכל גם כן לקבל משרת ר"מ בישיבת 'מרכז הרב' או רבנות חשובה⁶⁶.

אולם פניה זו של הרב שמואל היתה כנראה בבחינת מעט מדי, ובעיקר מאוחר מדי: עשר שנים לאחר המכתב הראשון ששלח הרב שקופ בניסיון לעלות לארץ, וכחמש שנים לאחר בקשתו המפורשת. חלון ההזדמנויות שנפתח עוד בתרפ"א, ובמשך כעשר שנים עברו בו מכתבים מצד לצד, רמזים, פניות ומאמצי שווא – ובעיקר: תשובה שלילית מפורשת של ראשי ישיבת 'מרכז הרב' – נסגר לבלי שוב. איננו יודעים האם הודיע בזמנו הרב מישקובסקי לרב שקופ על המו"מ שנכשל; מכל מקום, מאותה תקופה ואילך החל הרב שקופ להתייחס כנראה מן האפשרות המעשית לעלות לארץ ישראל⁶⁷, ובתשע השנים הבאות כמעט איננו מוצאים כל זכר, ניסיון ואף התייחסות מצידו לנושא זה⁶⁸. יתרה מכך, כשבמהלך ביקורו בניו יורק בשנת תרפ"ט הוצעה לפניו משרת ראש ישיבת רבנו יצחק אלחנן קיבל הרב שקופ את ההצעה, והדבר לא יצא אל הפועל רק מפני התנגדותו של הגר"ע גרודזינסקי

66 רודיק, 'חיים של יצירה' עמ' 304, רודיק הוסיף ש"הכותב מציין בכתב ידו כי לא התקבלה תשובה למכתבו זה". ייתכן שהסיבה לכך היא התנגדותו של הגר"ע באותו זמן שהרב שקופ יעזוב את מקומו (ראה להלן).

67 למעט בדיקה בישיבה נוספת בירושלים, כמה חודשים לאחר סיום המגעים עם 'מרכז הרב': במכתב מ' אלול תרפ"ו, פירט הרב שקופ מגעים שהיו לו באותו זמן עם ישיבת 'שער השמים' בירושלים, שנוהלה על ידי הרב חיים יהודה לייב אויערבך (אבי הגרש"ז); הפעם היה זה הרב שקופ שדחה את ההצעה, כיוון שזו ישיבת מקובלים ו"לא משך לבי בזה כ"כ בלי דעת תכונת הרב המנהל", כלשונו ('תורה יבקשו מפיחו' עמ' 287).

68 אמנם, סורסקי בעמ' רט מספר: "בשנת תרצ"ב, כשעלה ארצה בנו ר' אליעזר זלמן שקופ והשתקע בתל אביב, צפה ועלתה שוב התכנית להעלות את רבי שמעון ולהעמידו בראשות ישיבה בתל אביב. הבן התוועד למטרה זו עם הרב הראשי רא"י קוק, ובחן עמו אם יש אפשרות מעשית לבצע רעיון גדול זה, אך לא אסתיעא מילתא". לדיווח זה, שלא הובא לו מקור או סימוכין, הצמיד סורסקי את אי רצונו של הרב שקופ לעלות לבדו ללא בני ביתו, "עד אשר אמצא מקום במשכנות לאביר יעקב" – אך ציטוט זה לקוח ממכתבו לרב שמואל בשנת תרפ"ו! (הובא לעיל, ליד הערה 57). המכתב אכן נסוב סביב הראי"ה, אך נכתב שש שנים לפני התאריך שמציין סורסקי וללא קשר לבנו של הרב שקופ, ומדובר בו בפירוש על עליה לירושלים דווקא. מעניין גם הניסוח "לא אסתיעא מילתא", המזכיר את לשונו של הרב נריה בנושא (ראה לעיל הערה 5). לפיכך יש לתהות, שמא הסיפור שמביא סורסקי נוצר על ידי חיבור מוטעה של שתי עובדות שאינן קשורות זו לזו; הדבר מתחזק מעדותו של הרב לוי, תלמידו של הרב שקופ, שעד שנת תרצ"ה התנגד הגר"ע גרודזינסקי שהרב שקופ יעזוב את גרודנה (ראה הערה הבאה) – ואכן, אז ביקש הרב שקופ להקים ישיבה בתל אביב.

שהרב שקופ יעזוב באותה תקופה את ישיבתו בגרודנה⁶⁹. התנגדותו של הגר"ע הוסרה בתרצ"ה (ראה להלן), אך מסיבות מובנות כבר לא היה שייך אז לברר על משרה בישיבת 'מרכז הרב', והרב שקופ חיפש בכיוון אחר, כפי שסיפר לימים תלמידו הרב ברוך יצחק לויין:

בשנת תרצ"ה הסכים סוף סוף הגאון רבי חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל, בהיותם בדירוגניק, על עלייתו של רבינו זצ"ל לארץ ישראל... בעלותי ארצה בשנת תרצ"ו בקשני מורי ורבי להתעניין ביסוד ישיבה עבורו בתל אביב. אמנם מעריצים שלו בת"א רצו לסדרו בארץ ישראל בלי ישיבה, אבל הוא מיהאן בזה... עוד לפני זה נשלחתי במיוחד על ידי הרב זצ"ל להיפגש בוורשה עם מר משה שפירא... הוסכם על דרכי פעולה, גם עובדה תכנית לבלי לפגוע בהכנסותיה של ישיבת גרודנה... אבל לא זכה ולא זכתה ארץ ישראל: לרגלי פטירת חתנו הגרש"פ זצ"ל [בי"ג אב תרצ"ו] היה נאלץ [הר"ש שקופ] לחזור בו מהחלטתו, ותכניתו של שנים רבות בוטלה⁷⁰.

במכתב נוסף הסביר הרב לויין מדוע פטירת החתן, הרב שרגא פייבל הינדס, טרפה את הקלפים. הרב שקופ לא רצה שעזיבתו תפגע בישיבת גרודנה, וביקש להעמיד במקומו את חתנו, וכשזה נפטר בפתאומיות ממילא נתבטלה יוזמתו - האחרונה - של הרב שקופ לעלות לארץ:

...עליתי לארץ ישראל [=בתרצ"ו] על ידי דחיפת מו"ר הגר"ש שליט"א, לייסד בשבילו ישיבה בארצנו הקדושה. הדבר לא יצא אל הפועל מפני פטירת הגרש"פ זצ"ל, ובשום אופן לא הסכים [=הרב שקופ] לעזוב את הישיבה בלי מנהיג... ר' שמעון דעתו מאז וגם היום לנהל ישיבה, אף שלא יסכים [=יתעקש על] לרוב הכמות, אבל בלי ישיבה ברור שלא יסכים...⁷¹

כמבואר במכתב זה, בחשוון ת"ש רצה שוב הרב לויין להעלות את הרב שקופ לארץ ישראל (ולאחר ישיבת גרודנה נסגרה עם פרוץ המלחמה), ואף דאג להשיג עבורו סרטיפיקט בעזרת הגר"א הרצוג - אך בעת כתיבת הדברים טרם נודע לו, לרב לויין, שאחד עשר יום קודם לכן, בט' מרחשוון ת"ש, נלקח הרב שמעון שקופ זצ"ל לבית עולמו.

69 לפי המסופר הוא התבטא: "יותר משניים אין לנו, ואיננו יכולים לוותר על החצי" (רוזנטל עמ' 174 מפי הרב צבי מרקוביץ; סורסקי עמ' רכו מביא זאת בניסוח שונה מעט בשם הרב שרגא צבי גרוסברד). "החצי" השני היה הרב ברוך בר ליבוביץ.
70 'ספר היובל לכבוד ר' שמעון שקופ' - מהדורת צילום, בני ברק תשל"ב, עמ' 191. פרטים נוספים על יוזמה זו הוסיף הרב לויין במכתב המצוין בהערה הבאה.
71 מכתב לרב שמואל רוזובסקי מתאריך כ' חשוון ת"ש, 'תורה יבקשו מפיא' עמ' 289.